

Петро Гуцал (м. Тернопіль)
кандидат історичних наук,
доцент кафедри журналістики.
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
E-mail: phucol@ukr.net

Шоста книга видання «Реабілітовані історією. Тернопільська область»

Рец. на: Реабілітовані історією. Тернопільська область. Книга шоста /Тернопіль: ТОВ«Тернограф», 2020. – 672 с., іл.

Зовсім недавно, у переддень Дня незалежності України, вийшла у світ шоста книга науково-документальної серії «Реабілітовані історією. Тернопільська область». Вона знаменує завершення більш як десятирічної копії роботи обласної редакційно-видавничої групи щодо підготовки наукового видання з метою увічнення пам'яті жертв комуністичного режиму – уродженців і жителів сучасної Тернопільщини.

Структура вказаної книги така ж, як і попередніх, що дає змогу загалом цілісно показати діяльність радянської репресивної системи. У розділі «Мовою документів» подані кілька архівних матеріалів (вони вводяться в широкий науковий обіг вперше), що ілюструють репресії партійних органів та каральних МВС і МДБ в Тернопільському краї. З цих документів варто виокремити довідку про діяльність в області молодіжних організацій ОУН в 1950 році, тобто в час, коли націоналістичне підпілля пішло на спад і партійно-радянське керівництво навіть сподівалося, що воно розгромлене.

Серед спогадів, поданих у книзі, насамперед відзначимо фрагмент зі «Споминів» глави Української Греко-Католицької Церкви, кардинала і патріарха Йосифа Сліпого. Оскільки зазначені «Спомини», видані кілька років тому, не доступні наразі усім, то оприлюднений витяг із них про арешт та ув'язнення, страдницький шлях владики у радянських місцях позбавлення волі розкриває не лише важливу і маловідому сторінку в його долі, а й свідчить про стійкість духу, незламність волі і вірність рідній церкві та своєму народові Й. Сліпого. Доповнює розповідь про цього видат-

ного українця розлога стаття «Голгофа патріарха Йосифа Сліпого» Л. Вежель. Не залишать байдужими читачів спомини Я. Крупського, Б. Лукія, Є. Будник-Кекіш, котрі попали в жорна радянської репресивної машини та зазнали пекельних поневірянь, але мужньо вистояли і залишили для нащадків правду про те, як комуністична влада розправлялася з невинними людьми.

Є в другому розділі кілька популярних і наукових статей, присвячених жертвам терору. Це передовсім дві розвідки Є. Гасая (1938–2019), який ще з кінця 1980-х років одним з перших в Україні досліджував долі репресованих галичан, тривалий час був керівником робочої групи по підготовці та виданню «Книги пам'яті Тернопільської області». На основі архівних матеріалів написала статтю Д. Грицай про отця, мученика за віру Й. Грицяя. Директор Державного архіву Тернопільської області Ф. Полянський розповів про наявні в архіві

документи стосовно «контрреволюційних елементів» і як їх складала та використовували радянські каральні органи. П. Гуцал, використавши слідчі справи з Державного архіву Харківської області, за що потрібно висловити вдячність працівникам останнього, підготував статтю про життєву долю двох відомих постатей періоду Західно-Української Народної Республіки: хорунжого УГА Ольги Підвисоцької та її чоловіка, редактора і публіциста Миколу Балицького, про яких досі не було цілісних біографічних відомостей. І звичайно ж, помітною є стаття Р. Москаля про останній бій підпільників ОУН зі спецгрупою КДБ на Тернопільщині, що відбувся у квітні 1960 року.

У шостій книзі поданий додатковий список репресованих уродженців нашого краю, а це майже 1250 осіб, складений не стільки на підставі опрацювання архіву УСБУ в Тернопільській області після виходу попередніх книг, починаючи з 2008 року, скільки з наукових й історично-краєзнавчих розвідок, споминів, збірників документів і матеріалів, а також книг «Реабілітовані історією» сусідніх з Тернопільщиною областей. Так, зокрема, виявляється, від середини 1944 року сотні мешканців північної частини Кременецького і Шумського районів після арешту були ув'язнені в тюрмах Рівненської області, де їм відповідно були винесені вироки. До жертв репресій віднесені також особи, серед них були і діти, вбиті під час каральних акцій НКВС (МВС) і НКДБ (МДБ) у населених пунктах Тернопільщини.

Більшу частину шостої книги займає розділ «Вихідці з Тернопільщини – жертви політичного терору в СРСР у 1921–1939 роках». Його поява зумовлена специфікою історичного розвитку краю до кінця Першої світової війни і потребою зберегти пам'ять про наших краян, які після 1920 року волею долі опинилися в Радянському Союзі і бути там репресовані до вересня 1939 року. В зазначеному переліку є біографічні довідки, деякі розлогі, про 3070 осіб. Зрозуміло, що він не повний і з виходом у світ нових книг серії «Реабілітовані історією», зокрема Київської, Одеської, Харківської та деяких інших областей, такий список буде зростати, ми дізнаємося про інших репресованих урод-

женців Тернопільщини. Нині, наприклад, знаємо, що 27 наших земляків були розстріляні у час Великого терору в сумнозвісному урочищі Сандармох далекої Карелії (Російська Федерація). Ознайомлюючись із датами репресій наших земляків, ми помічаємо підтвердження виразної тенденції: терор в СРСР інколи не припинявся, він перманентно тривав впродовж усього часу існування комуністичної влади.

Зміст цього розділу наочно показує людиноненависництво, нечувану жорстокість і бандитизм тоталітарного сталінського режиму, маніакальне нищення ним під корінь українства. Серед вбитих у цей час уродженців Тернопільського краю – відомі діячі української культури, педагоги, лікарі, правники, інженери, священники тощо. Сотні з них виборювали українську державність в рядах УГА та Армії УНР, служили в урядових структурах ЗУНР та УНР. Тож ознайомлення з їхніми іменами і короткими біографіями, а багато з них оприлюдненні вперше, є гідним увічненням пам'яті про невинні жертви комуністичного терору і відкриває можливості для дослідження їхніх життєвих доль, пошуків багато незвіданого у цій царині.

На завершення вважаємо за необхідне назвати тих, хто підготував книгу, про яку йде мова. Це працівники редакційно-видавничої групи Ж. Гановська, П. Гуцал, С. Лис, В. Маєвська, Г. Маєвська і Н. Ставицька. А випустило світ шосту книгу наукового видання «Реабілітовані історією. Тернопільська область» видавництво «Терно-граф».

Олександр Реєнт (м. Київ)

доктор історичних наук, професор,

член-кореспондент НАН України,

заступник директора Інституту історії України НАН України

(Київ, Україна),

E-mail: Reent.O.P@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5141-7445>

Все-таки епоха мемуарів набирає сили

Відомо, що радянський режим не був зацікавлений у спогадах своїх громадян. Його минуле було малоприсмне. Більш трагічне: війни, голодомори, політичні репресії, переслідування, гоніння на інакодумців. Правдивим згадкам не було місця ні в засобах масової інформації, ні в книгах. А ті, що побачили світ, рихтувалися під політику однопартійної тоталітарної системи.

Незалежна Україна відчинила тюремні двері мемуарній літературі, і вона з'явилася в бібліотеках, книгарнях, на книжкових ринках. Її читають, бо вона приваблює єдністю документів та емоцій,

хвилює, змушує на якусь мить зануритись у життя автора. Мемуари як різновид документальної літератури втручаються в різноманітну тематику минулого, окрім того, на сучасному етапі